

Portada de l'oratori de San Felipe Neri, en la ciutat de Cadis, on es portaren a cap les sessions de les Corts Ordinàries i Extraordinàries de 1812 i on es va desenvolupar el primer Decret d'Abolició del règim feudal espanyol.

I. INTRODUCCIÓ

“La Nación española es libre e independiente, y no es ni puede ser patrimonio de ninguna familia ni persona”.

“Que se destierre sin dilación del suelo español y de la vista del público el feudalismo visible de horcas, argollas y otros signos tiránicos e insultantes a la humanidad, que tiene erigido el sistema del dominio feudal en muchos cotos y pueblos de la Península”

“Que las Cortes expidan un decreto que restituya la nación en el goce de sus naturales, inherentes e imprescriptibles derechos, mandando que desde hoy queden incorporados a la Corona todos los señoríos jurisdiccionales, posesiones, fincas y todo cuanto se haya enajenado o donado, reservando a los poseedores el reintegro al que tengan derecho, que resultará del examen de los títulos de adquisición, y el de las mejoras, cuyos juicios no suspenderán los efectos del Decreto”

II. COMENTARI

Enguany amb la revista *La Lloca 2023* dedicada al tema de l'abolició del feudalisme, al nostre poble presentem en el quadern que ara teniu en les mans un document històric de primer ordre: **l'escriptura pública de la transacció-pacte del 26 de gener de 1859 entre els veïns-terratinents (els antics vassalls) d'Antella i el Comte de Ròtova per la qual s'extingia per a sempre el senyoriu d'Antella** i es consolidava la propietat feudal o "*compartida*" de les terres i de les cases en propietat burgesa o propietat "*plena*", es a dir *la consolidació* del domini directe amb el domini útil per part dels emfiteutes d'Antella i l'extinció dels privilegis exclusius, privatius i prohibitius que extingia els monopolis senyoriaus que obligava:

"a moldre en lo moli del senyor, coure en lo forn, fer oli en la almàssera, comprar en la tenda, taverna fleca y carnisseria del dit lloc..."

Vista de la Torre des del moli

Braçal Canal de Pedra

Una vegada escripturada la redempció del senyoriu d'Antella, l'Ajuntament d'Antella, compost pels emfiteutes que han obtingut la redempció del senyoriu, es faran càrrec del govern de la Sèquia Particular i del *monte* que servirà per a obtenir ingressos per a l'ajuntament a través de les subhastes de la llenya i de les pastures dels ramats. Esta extinció, previ pagament al Comte de Ròtova d'una quantitat estipulada en el document transaccional, suposava que la Baronia quedava com a títol honorífic en la persona o descendents del Comte però ja sense conseqüències pràctiques sobre els seus drets feudals sobre el poble d'Antella.

El document que transcrivim a l'annex tancava el llarg procés feudal iniciat a la segona meitat del segle XIII, arran de la conquesta feudal catalano-aragonesa, en el moment de la formació dels senyorius als quals definirem com:

“Un conjunt de terres cuidadosa i antigament delimitades que constitueixen la propietat eminent i la zona de jurisdicció d'un personatge o col·lectiu denominat Senyor”

Era la conseqüència del repartiment de les terres conquerides entre la noblesa militar i eclesiàstica que acompanyaven el rei Jaume I més les terres de reialenc que quedaven en propietat del rei.

Els senyorius així conformats implicaven, tant per als musulmans que vivien sobre el territori conquerit com per als colons cristians que acompanyaven els exèrcits feudals, unes condicions noves per als primers, conegudes per als segons: **la implantació del feudalisme**.

Els assentaments dels nous colons es materialitzarien en les primeres **cartes-pobles** medievals on es ficaven les condicions de la convivència entre els vassalls cristians i musulmans i de les relacions socials entre tots ells i els senyors. Els “moriscos” i cristians seran els qui treballaran la terra i faran els pagaments de les rendes als seus respectius senyors amb unes:

*“obligacions imposades al productor (el treballador directe) per la força, independentment de la seua pròpia voluntat, de satisfer certes exigències econòmiques d'un senyor (...) que poden adoptar la forma de serveis personals (treballar la terra del Senyor, el pagament de rendes senyorials que s'han de pagar en productes (la partició de fruits) o en diners). Esta força coercitiva pot ser una força militar que posseeix el superior feudal. **o un costum recolzat per algun tipus de procediment jurídic, o la força del dret.**”*

Així doncs, tenim que l'origen de les senyories els trobem en la concessió i donació als seus ajudants militars i eclesiàstics en un primer moment i després en la: **“necessitat de numerari per part de**

la monarquia que l'obliga a desprendre's d'una part del seu patrimoni territorial a canvi d'una forta compensació econòmica”, patrimoni territorial que ja comença a desprendre's d'ell en els mateixos inicis de la conquesta, que en temps a vindre, amb la monarquia dels Àustria serà el motiu de l'expansió dels senyorius nobiliaris valencians al llarg dels segles XVI i XVII.

Al mateix temps que es conforma el Senyoriu amb la delimitació del seu territori específic es fixa la jurisdicció sobre ell cedida pel poder reial o usurpada en molts casos pels nobles, que comportava la subjecció del vassall a la terra, la qual treballava a través de l'**emfiteusis**:

*“per la qual el senyor retenia el domini directe o propietat feudal de la terra i cedia el domini útil **al camperol emfiteuta** a perpetuïtat o per a varies generacions, a canvi del cens emfiteutic, el qual va revestir les formes de prestacions personals, reals i pecuniàries..”*

L'emfiteusis senyorial valenciana es concretava en un cens amb domini que facultava a l'*establient* -el senyor directe- i als seus successors per al cobrament d'un *canon* (la pensió anual), l'exigència de *capbreu*, la percepció del *laudemi*, exercitar la *fadiga* i, en el seu cas, el *comís*.

El cens amb domini i la jurisdicció eren un tot i estaven tan imbricats en el seu temps que era la forma de radicar als colons en el senyoriu. Una imposició sobre l'*establiert* ja que el senyor, com amo i senyor -valga la redundància- de les cases i de la terra ho fa en la seua condició de titular de la jurisdicció d'on emanen també els drets exclusius, privatius i prohibitius a més del control del govern local del senyoriu que els faculta per al nomenament d'alcaldes, justícies i demés membres del govern local.

L'EXPULSIÓ DELS MORISCOS

L'altre esdeveniment cabdal sobre els senyorius es donarà amb motiu de l'expulsió dels moriscos el 1609 i la redacció del segon gran grup de cartes-pobles en els primers anys del segle XVII, la majoria d'elles redactades entre 1609 i 1611, que anaven a regular una vegada més: *"les relacions de producció i l'administració d'una gran part del camperolat valencià per espai de dos segles més, fins a la primera de les disposicions abolicionistes"* ja que la majoria d'elles aplegaran més o menys modificades i operatives fins a la segona meitat del segle XIX. El següent quadre ens ofereix una perspectiva de les cartes pobles signades en els pobles als voltants d'Antella:

Pobles (Llocs)	Llocs	Any	Llengua	Capitols
Alberic i altres	4	14-III-1612	Castellà	69
Antella	1	22-VII-1611	Valencià	29
Càrcer	1	24-VIII-1610	Valencià	25

Una vegada expulsats els moriscos dels senyorius i per tal d'acontentar els senyors per les seues pèrdues, el decret d'expulsió manava que:

"Y mandamos se execute en ellos, por quanto S.M. ha tenido por bien de hacer merced destas hazien- das rayzes y muebles que no puedan llevar consigo a los señores cuyos vasallos fueren"

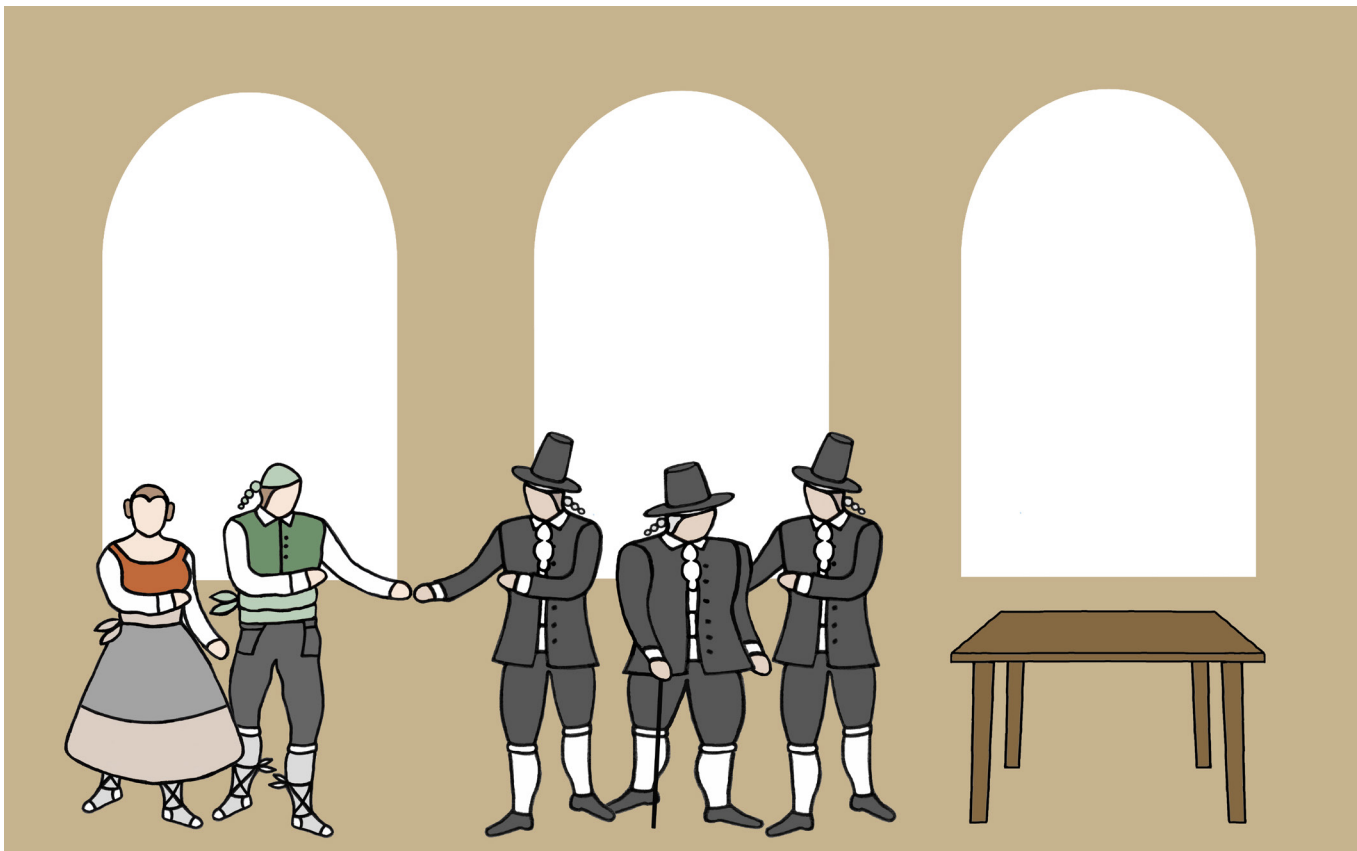
D'esta manera els senyors obtingueren també el domini útil de les terres i cases dels moriscos que consolidaren amb el directe que ja posseïen per dret jurisdiccional. Este fet no va a passar inadvertit als diputats valencians de Cadis en el moment de la discussió i plantejament de l'abolició dels senyorius, fent observar que la donació als nous colons del domini útil que els senyors havien obtingut dels moriscos s'havia fet per causa del seu domini jurisdiccional. Este serà el tema fonamental, la lluita **pel**

control del domini útil de la terra en el moment de l'abolició dels senyorius junt a l'obligatorietat que demanaven els diputats de *la presentació dels títols corresponents* per a demostrar que no eren usurpacions, com en el present discurs del diputat Antonio Lloret i Martí (Alberic, 1754-1820), en la sessió del 23 d'abril de 1811, va expressar en el començament dels debats sobre l'abolició dels senyorius:

"Yo bien sé de dónde dimanan los pechos y sobrecargas que sostienen los pueblos de señorío, para cuyo conocimiento es digno de notarse, que debiendo la expulsión de los moriscos en el reino de Valencia haber causado los mismos efectos en las villas y lugares de realengo que en los de señorío, porque tanto en unas como en otros había moriscos, no se hizo carta-puebla alguna en los primeros, de lo que se deduce que los dueños particulares de los segundos quisieron perpetuar y aún aumentar después de la salida de los moriscos, las zofras y tributos con que habían gravado a éstos, cargándolos a los cristianos viejos que quedaron en los pueblos"

*"¿Cómo es creíble que en el reino de Valencia de 572 pueblos sólo pertenezcan a la Real Corona 73? Es cosa asombrosa, y tanto más, cuanto en la mayor parte de ellos la jurisdicción es privativa de sus dueños particulares y administrada por letrados, y si son legos, es a elección de ellos: son suyas las regalías y lo mismo las penas de Cámara en parte o en el todo: nombran a su voluntad los escribanos y alguaciles, y los oficios del Gobierno mediante propuesta que se hace anualmente; todo lo cual produce un sinnúmero de perjuicios, de los que haré alguna indicación, como de las pesadas cargas que sufre todo vecino agricultor que está sujeto al dominio de un **dueño particular**" (1)*

(...) sólo los vecinos de los pueblos de señorío saben lo que es padecer; porqué a más de las excesivas contribuciones con que indebidamente están cargados, sus personas mismas han sido no pocas veces vejadas y molestadas por razones de la jurisdicción

que tan absolutamente y sin límites estaba concedida a los dueños particulares (.....) sobre uno y otro sexo, así cristianos, como sarracenos y judíos; pudiendo arrestarlos, encarcelarlos, darles tormento, desterrándolos (....) y últimamente sentenciándolos a muerte(....) poseyendo toda la plena e íntegra jurisdicción civil y criminal, alta y baja, mero y mixto imperio (2)...aunque se ha abolido este derecho, todavía está sembrado el reino de Valencia en sus lugares de señorío de horcas, las que deben mandarse derribar al momento, mayormente y cuando aún en el día de hoy si ellas mismas se derriban, tienen mucho cuidado los señores en mandar se repongan”

QUI EREN ELS EMFITEUTES DELS SENYORIUS

Després de l'expulsió dels moriscos i una vegada reequilibrada la situació demogràfica, amb un context econòmic més dinàmic, els emfiteutes dels senyorijs, que han roturat i bonificat noves terres, les quals treballaven o empleaven jornalers o a altres emfiteutes, veuen que també estan sota la senyoria directa i tenen que fer-se càrrec de les prestacions oportunes que els demana el senyor, però també veuen que el seu treball ha millorat aquelles terres que en principi eren incultes o no valien gran cosa, però que amb el seu treball ara han adquirit un cert valor que volen ficar en qüestió.

Els primers colons de la repoblació, que amb el temps han anat diversificant-se i han adquirit a través de matrimonis, herències, compres o, en alguns casos, creditors d'altres emfiteutes, noves propietats en domini útil que els ha portat a una situació de més benestar econòmic i social, per la bonança econòmica de l'expansió, primer del morrer i després dels arrossars a partir de la segona meitat del segle XVIII; a més a més, tindrà lloc la compra de terres per part de forasters: comerciants, advocats, funcionaris, noblesa, dels llocs de senyoriu, que en els documents figuraran com a terratinents, o siga, aquells que han obtingut bens però no resideixen en els pobles i han comprat el domini útil.

Estos emfiteutes benestants seran els protagonistes de les revoltes antisenyorials de les darreries del segle XVII, la Segona Germania, que demanaran tant la incorporació a la Corona dels senyorius (donades les millors condicions que tenien respecte als pagaments de les rendes senyorials) com la revisió de les condicions dels establiments concedits en el moment de la repoblació. Les revoltes s'agreujarien en la segona meitat del segle XVIII i principis del segle XIX amb la gran quantitat de plets antisenyorials que finalment, a conseqüència de la **publicació del Decret d'abolició dels senyorius, del 6 d'agost de 1811, es negarien a pagar les rendes senyorials ja que interpretaren que amb la incorporació de les jurisdiccions a la Corona cessava el domini jurisdiccional dels senyors**. Començava aleshores un llarg procés de litigis judicials entre els pobles i els respectius senyors atenent a les diverses interpretacions del referit Decret.

Entre 1811 i 1833 es produiran dos colps d'estat dirigits pel mateix rei Fernando VII, el primer en 1814,

recolzat entre altres per la noblesa valenciana, i el segon en 1823, a fi de reconduir la situació a favor dels senyors feudals. A la mort de Fernando VII en 1833, el liberalisme accedirà al poder i ficaran les bases del nou estat. Finalment, es publicarà la **lleï definitiva del 26 d'agost de 1837** que tancava els dubtes produïts sobre l'abolició dels senyorius, tant del primer Decret del 6 d'agost de 1811 com de la lleï de 1823.

Pràctica i judicialment era impossible sostraure's a les sentències que una rere l'altra concedien als senyors la potestat de reclamar les rendes que no cobraven des de 1835. Segons la nova lleï, eren els pobles els que tenien que demostrar que els senyorius eren d'origen feudal per tal de no seguir pagant les prestacions feudals, al contrari que les primeres legislacions abolicionistes de caràcter més progressiu. Els senyors només tenien que presentar els títols si els senyorius eren d'origen jurisdiccional. Este era el cas d'Antella, donada la condició de senyoriu jurisdiccional, com estipulava la Carta Pobla de 1611. Davant d'esta situació, i amb la possibilitat d'entrar en una nova dinàmica de plets i els seus recursos consegüents, amb les corresponents despeses, el 1858, i després de la darrera sentència favorable al Sr. Comte, es decideix fer front a la situació mitjançant una sèrie de conversacions prèvies entre el Comte de Ròtova i una representació dels propietaris-veïns d'Antella així com dels terratinents forasters que tenien terres al terme.

SINTESI DE L'ESCRITURA DE REDEMPCIÓ DEL SENYORIU D'ANTELLA

L'escriptura d'extinció del senyoriu "*solariego*" d'Antella constitueix una mostra prototípica:

“de las diferentes transacciones firmadas en diferentes señoríos valencianos donde se produjo la consolidación del dominio directo con el útil por todos los interesados, es decir, vecinos y terratenientes; con una serie de referencias básicas comunes o, en todo caso, similares en cuanto a contexto político, motivos, protagonistas, procedimiento, objetivos y consecuencias”

En les darreries de la dècada absolutista, el 1832 el Comte de Ròtova va reduir les pensions emfitèutiques:

“a menos de la mitad, ya que cobrava hasta aquel año la quinta parte de todos los frutos, y desde esta época por convenio establecido entre los vecinos, percibía la duodécima parte de toda cosecha y un real de laudemio por cada libra valenciana del precio de venta”.

Però, aquest acord es va incomplir pels emfiteutes d'Antella, d'eixa forma, el 1859 el Comte portava més de vint anys sense cobrar les referides rendes. Davant de tot açò, el Comte va presentar davant del Jutjat d'Alberic els títols del senyoriu, tal com plantejava la llei d'abolició de 1823, en la qual els senyors eren els responsables de la presentació dels títols. El Jutjat va fallar favorablement al Comte *“después de haber ocurrido algunos incidentes”* i li donava la raó en el cobrament dels endarreriments. Davant d'estos fets i veient que es presentava una llarga i costosa batalla judicial els emfiteutes d'Antella i el Comte de Ròtova es decidiren a plantejar un acord que es materialitzaria en l'escriptura de redempció del senyoriu que transcrivim en este treball. Les causes dels pactes i transaccions, seguint el professor Gil Olcina, les podem trobar en el

“fundado temor de los labradores o enfiteutas de mayor patrimonio a que los respectivos señores territoriales, amparada su continuidad en la precepción

de pensiones emfitèuticas y laudemios por sentencias judiciales, pudiesen no solo reclamar aquella sino los cuantiosos atrasos de las mismas no prescritas”

En definitiva, els acords foren possibles pels interessos entre els emfiteutes que ara controlaven els ajuntaments constitucionals que ficaran tot el seu poder per a la resolució d'estos pactes i col·laboraran molt activa i administrativament, sempre i quan no foren els responsables directes de l'abolició del senyoriu, (*“para elaborar las relaciones de titulares del dominio útil que habían de aprontar, mediante las oportunas derramas, el importe en que quedara establecida la redención del señorío solariego; así pues, en ningún caso, la deuda asumida lo fue con carácter solidario, sino mancomunado”*) amb els titulars dels senyorius, ja que els primers s'evitaven els costosos plets *“de muy dudoso éxito”* i els segons s'asseguraven, a través d'estos pactes, *“escarmentados por décadas de impago de pensiones, a pesar de todos los pronunciamientos judiciales favorables”* al cobrament d'aquells.

CONCLUSIONS

Una breu síntesi de tot este procés el podem enumerar amb la següent seqüència: formació dels senyorius arran de la conquesta feudal catalano-aragonesa; introducció dels censos emfitèutics en els senyorius; convivència entre cristians i musulmans; l'expulsió dels moriscos en 1609; la consegüent repoblació; les primeres revoltes antisenyorials; les legislacions d'incorporació dels senyorius a la Corona; els decrets i lleis abolicionistes; les respostes de la noblesa senyorial; l'incompliment de les lleis abolicionistes davant dels dubtes que les mateixes lleis assenyalaven; l'abolició de les jurisdiccions senyorials; la negativa dels pobles a pagar les rendes i, finalment, davant dels costosos plets

d'abolició s'aplega als acords de les escriptures de redempció dels senyorijs, com és el cas de l'escriptura d'Antella que va portar al següent comentari de Rafael Garcia Ormaechea en 1932, que va estudiar el procés abolicionista espanyol:

“Por eso la ley sólo se cumplió allí donde, sin intervención judicial alguna los pueblos se negaron a pagar. Tal sucedió en Valencia, según afirmación de su diputado Ossa, en sesión del 5 de mayo de 1837. Los pueblos de Valencia -dijo- no pagan desde agosto de 1835 en que la Junta de la provincia acordó el restablecimiento de la ley de 1823. Y como se le advirtiese que el Gobierno no había confirmado la disposición de la Junta provincial, replicó que la resistencia de los pueblos se mantendría por estar en vigor dicha ley. Informaciones recientes aseguran que, en efecto, en Valencia no se abonan hoy”

Respecte als terminis dels pagaments de les quantitats estipulades en l'escriptura de redempció, ara per ara, no sabem com quedarien per manca de la documentació pertinent però sí que sabem, per un anunci aparegut en el Butlletí Oficial de la Província de València (núm. 7, del dia 8 de gener de 1860), en el qual s'anuncia que *“los dueños de casas y tierras de la baronía de Antella pasen a pagar, en horario de 9:00 a 12:00 horas de la mañana, a mi administrador en la calle Cadirers nº 4 de la ciudad de Valencia el segundo plazo de los cinco por los que se estipuló la redención del Señorío de dicha Baronía que venció en 31 de diciembre de 1859”*, que els pagaments anaven diferint-se contínuament, així com per altres escriptures de redempció sabem que al final no es pagaren les quantitats estipulades.